

**ZAMONAVIY PEDAGOGIK JARAYONDA AKSIOLOGIK YONDASHUV
ASOSIDA SHAXS DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISH**

*Abdurazakova Zebiniso Akmal qizining
Qo‘qon davlat pedagogika instituti
1-kurs doktoranti (PhD)*

Annotatsiya: Maqolada aksiologik muammolarga doir nazariy manbalardagi qadriyat tushunchasining mohiyatini tahlil etish asosida pedagogik aksiologiya qadriyat tushunchasida shaxs va jamiyat faoliyatida ideal namuna va yo‘nalishlarni aks ettiruvchi individual va ijtimoiy ongning tashkil etuvchi maxsus ta’lim sifatida qaralishi shuningdek, shaxsning dunyoqarashiga asoslangan faoliyat haqida bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: aksiologik, dunyoqarash, anglash, insonparvarlik, tamoyillar, barqarorlik, millatlararo, hamjihatlik, munosabat, qadriyat, mas’uliyat.

Аннотация: В статье на основе анализа сущности понятия ценности в теоретических источниках аксиологических проблем педагогическая аксиология рассматривается как специальное образование, формирующее индивидуальное и общественное сознание, отражающее идеальные примеры и направления в деятельности личности и общество в понятии ценности, а также высказывание о деятельности, основанное на мировоззрении личности.

Ключевые слова: аксиологическое, мировоззрение, понимание, гуманитарные, принципы, стабильность, интернациональный, солидарность, отношение, ценность, ответственность.

Abstract: In the article, based on an analysis of the essence of the concept of value in the theoretical sources of axiological problems, pedagogical axiology is considered as a special education that forms individual and social consciousness, reflecting ideal examples and directions in activity of the individual and society in the concept of value, as well as a statement about activity based on worldview of the individual.

Key words: axiological, worldview, understanding, humanitarian, principles, stability, international, solidarity, attitude, value, responsibility.

Zamonaviy pedagogika fanining asosiy tendentsiyasi - uning shaxsni «anglash», o‘z dunyoqarashiga asoslanishga e’tibor qaratganligidir. Bu esa, zamonaviy pedagogik amaliyotning muhim jihatiga aylandi. Pedagogika va inson amaliyotida insonparvarlik an’analarning rivojlanishi, uning hayotiy faoliyat jarayonida o‘z oldiga qo‘ygan muhim vazifalarni o‘zida aks ettiradi.

Inson hayoti har doim bo‘lib o‘tgan voqealarni baholash, vazifalarni qo‘yish, izlash, xulosalar qabul qilish, dunyoqarash vaziyatlarida kechadi. Bunda uning atrof-muhit bilan munosabatlari ikkita farq bilan o‘zaro bog‘liq: amaliy va abstrakt-nazariy (bilish).

Bundan kelib chiqadiki, pedagogika metodologiyasi ta’lim falsafasiga haqiqiy insonparvarlikning mohiyati, borliqning yangilanishi va pedagogik bilish haqidagi nazariy qoidalar yig‘indisi sifatida qaraydi. Bunday metodologiyaga muvofiq, fanlarning, shu jumladan, pedagogikaning insonparvarlik mohiyatidan kelib chiqadigan vazifasi o‘zida insonga bilish, muloqot, ijod subyekti sifatida yondashishni aks ettiradi.

Bizga ma’lumki, ilmiy bilish, shuning barobarida pedagogik bilish, faqatgina ijodkorliknigina emas, ijtimoiy ehtiyojlarni to‘la qondirish maqsadini ham ro‘yobga

chiqaradi. Nazariy va amaliy bilish orasidagi «ko‘prik» vazifasini aksiologik yoki qadriyat sifatidagi yondashuv bajaradi.

Aksiologik yondashuv insonparvarlik pedagogikasining uzviy o‘ziga xosligi bo‘lib, barcha odam unda jamoaviy rivojlanishning maqsadi va jamiyatning oliy qadriyati sifatida qaraladi. Shuning uchun aksiologiyaga (tabiiy qadriyatlar haqidagi (nazariy) falsafiy nazariyalar) yangi ta’lim falsafasi sifatida va zamonaviy pedagogika metodologiyasiga uyg‘un tarzda qaraladi.

Pedagogik aksiologiya inson va ta’limni qadriyat deb e’tirof etgan holda, ta’limiy qadriyatlarni muhokama etuvchi hamda ta’limga aksiologik yondashuvni amalga oshiruvchi pedagogik bilimlar sohasidir.

Aksiologik muammolarga doir nazariy manbalardagi qadriyat tushunchasining mohiyatini tahlil etish asosida pedagogik aksiologiya qadriyat tushunchasiga shaxs va jamiyat faoliyatida ideal namuna va yo‘nalishlarni aks ettiruvchi individual va ijtimoiy ongni tashkil etuvchi maxsus ta’lim sifatida qaraydi. Alohida shaxs yoki jamiyat yaxlitlikda qadriyatlarni uzatuvchisi sifatida qaraladi, nihoyasi esa, insonning xulq-atvori va xatti-harakatini rag‘batlaydi. Xulq-atvor va xatti-harakatlarning tavsifi shaxsning atrof-muhitga, o‘z-o‘ziga munosabati haqida guvohlik beradi. “Insonlarni inson tomonidan idrok qilish jarayonida bilim, ko‘nikma, ta’sir o‘tkazish mexanizmlarini hisobga olishdan tashqari, ob’yektiv va sub’yektiv munosabatlar omili, uslubi, maromi, shakli kabilarni diqqat markazida tutish muomala samaradorligini oshiradi, shaxslararo munosabat o‘zaro muloqotlarni ijobiy hislar bilan boyitib borishga erishiladi.” [2]

“Bu odamlarni bir-birini idrok etish va tushunishni, shaxslararo jozibadorlik (jalb etish va simpatiya), o‘zaro ta’sirlashuv va xulq-atvor (xususiy, rolli) bo‘ladi”, [3]- deb izohlab o‘tadi V.B.Olshanskiy.

Qadriyatli mazmunga ega ta’limda shaxsning xulq-atvori moljalga olinadi, ular esa uning insonparvarlikka yo‘nalganligini aniqlaydi va qadriyatli baholash asosi sifatida namoyon bo‘ladi. Dunyoqarash shaxs qadriyatli munosabatining kontseptual interpretatsiyasi konteksti sifatida maydonga chiqadi, imperativ xulq-atvor - me’yor sifatida, qadriyatli munosabat - u yoki bu tizimga invariant sifatida namoyon bo‘ladi. Aynan mana shunday ko‘rinishda dunyoni bilish aksi va qadriyatli munosabat ma’naviy boshqarilishi ham yo‘naltiriladi hamda mazmunan shaxs faoliyati va xulq-atvorini tashkillashtiradi.

Shuning uchun tarbiya ijtimoiy-tashkillashtirilgan umumin-soniy qadriyatlar interiorizatsiyasi jarayoni sifatida ko‘rilishi mumkin. Hayotda esa qadriyat shaxsni faol faoliyatga, o‘z-o‘zini tarbiyalash va o‘z-o‘zini rivojlantirishga yo‘naltirishi uchun, insonning ongli ravishda tushunib etishi hali kamdir. Qadriyat faoliyat motivini uyg‘otuvchi kuch sifatida qachonki, shaxs tomonidan interiorizatsiyalansa, ichki mavjudlikni zarur lahzalarini taqdim etsa, inson o‘z faoliyati maqsadini aniq shakllantira olsa, uning insonparvarlik ma’nosini ko‘ra olsa, maqsadlarni amalga oshirishning samarali vositalarini topsa, to‘g‘ri va o‘z vaqtidagi nazorat, o‘z xatti-harakatini tuzata olsa va baholay olgandagina, aniq namoyon bo‘ladi.

Ma’naviy qadriyatlar shaxsni axloqiy shakllantirishning asosiy omili bo‘lib, ular ilmiy-texnikaviy va intellektual, maorif, ta’lim-tarbiya, tibbiy xizmat, milliy meros, turli shakllarda namoyon bo‘ladigan madaniyat durdonalari, til, adabiyot, san’at, xalq hunarmandchiligi mahsulotlari, noyob tarixiy va madaniy arxitektura va hokazolar hisoblanadi. Shuningdek, o‘zbek xalqining milliy an’analari, bayramlari, udum va odatlari,

O‘zbekistonda o‘tgan mutafakkirlarning ma’naviy merosi, yozma asarlar, rivoyat va afsonalar, muqaddas joylar, tarixiy yodgorliklar, musiqa va qo‘shiqlari, cholg‘u asboblari, o‘yinlari, dehqonchilik va hunar- mandchilik kabilar ma’naviy qadriyatlaming asosini tashkil etadi. Ular kishilarning bir-birlariga, vatanga, oilasiga bo‘lgan munosabatidagi axloq xulq-atvorida, odob va xatti-harakatida namoyon bo‘ladi.

Milliy qadriyatlar - millat shaxsining tili, tarixi, urf- odatlari, an‘analarida namoyon bo‘ladi. Milliy qadriyatlar negizida «millat», «o‘zbek» degan so‘zlar o‘z ifodasini topgan. «Millat» so‘zi arab tilida quyidagi uch ma‘noni anglatadi. Birinchidan- mazhab- ikkinchisi -ummat; uchinchi -xalq, qavm. Millat so‘zi Qur’oni karimda ham qo‘llanilgan. Qur’onda har bir millat vakili o‘z milliy qadriyatlarini rivojlantirishi sababli o‘z millatidan, qavmidan kechib boshqa millatga o‘tib olish gunoh deb ta’riflangan. Yevropa adabiyotida qo‘llaniladigan «Naatsiya» so‘zi qabila, xalq degan ma‘noni bildiradi, binobarin, bu ikki tushunchada ham muayyan etnik birlikning o‘ziga xosligini bildiruvchi ma‘no yotadi.

Milliy qadriyatlar - millatga mansub bo‘lgan umumjahon taraqqiyoti qonuniyatlaridan biri hisoblanadi. Milliy qadriyatlar - o‘z millatidan, o‘z yurtidan faxrlanish, o‘zbek davlati fuqarosi ekanligidan g‘ururlanish kabilardir.

Siyosiy qadriyatlar demokratiya yoki siyosiy jarayon bolibgina qolmay, shu bilan birga xalqning turmush tarzi va uning bugungi ruhiyati, an‘analari, madaniyati, psixologiyasining xususiyatlarini ifoda etadi. Siyosiy qadriyatlar dunyodagi barcha millat va dinga mansub shaxslar uchun keng imkoniyatlar yaratishi bilan birga xalqaro flemokratik talablarga javob beradi. Unda inson huquqi, sha’ni, or-nomusi va himoyasiga qaratilgan barcha tamoyillar kafolatlanadi. Mamlakatimiz xavfsizligi, barqarorlik va millatlararo hamjihatlikni saqlash, kelajak avlodlarga obod va ozod Vatanni meros qoldirish mas’uliyatini oshiradi. Ichki va tashqi siyosiy muvozanatini saqlaydi. Siyosiy qadriyatlar insoniyat tomonidan yaratilgan barcha moddiy va ma’naviy boyliklarni asrashda va mustahkamlashda hamda ulardan foydalanishda imkoniyatlar yaratadi.

Foydalangan adabiyotlar

1. Taylanova Sh. Z. Talabalarda qadriyatli tasavvurlar tizimini shakllantirish yo‘nalishlari. Uslubiy qo‘llanma. Toshkent: Fan va texnologiya, 2011.
2. G‘oziyev E.G‘. Sotsial psixologiya. T. “Noshir”. 2012 y. 51b.
3. Ольшанский В.Б. Межличностные отношения Вкн.: Социальная психология М.1975 г.
4. Matthews, G. Emotional intelligence: Science and myth / G. Matthews, M. Zeidner, R.D. Roberts. – Cambridge, MA: MIT Press, 2004.